

ляторні механізми інноваційного розвитку. Монографія / О. М. Левченко. – Кіровоград: КОД, 2009. – 375 с.

5. Орлова І. Реформа освіти в Україні. Проект «Популярна економіка: моніторинг реформ» (№8) 17 лютого 2013 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.eba.com.ua/static/members_reviews/Case_Study_17_02_2013_UKR.pdf

6. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки (колективна монографія) / [Лібанова Е. М., Макарова О. В., Курило І. О. та ін.]; за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – 320 с.

7. Здіорук С. І. Формування єдиного відкритого освітньо-наукового простору України: оптимальне вико-

ристання засобів забезпечення випереджального розвитку. Аналітична доповідь / С. І. Здіорук, А. Ю. Іщенко, М. М. Карпенко. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2011. – 43 с.

The paper proposes the use of innovative mechanisms to regulate the educational process, implementation of innovative models of professional training for students to reconcile the interests of all participants of the educational production process and preparedness to innovation from a higher educational institution.

Романюк Х. В.

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

У статті розглядаються проблеми ефективного використання інтелектуального капіталу. Автор розкриває роль розвитку інноваційних форм зайнятості у цьому процесі.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, ринок праці, зайнятість, інноваційні форми зайнятості.

I. Вступ. У сучасних умовах на більшості національних ринках праці проходить докорінна трансформація змісту, основних форм та видів зайнятості населення, що неухильно веде до запозичення загальносвітових тенденцій. Принциповим інноваціям піддається сфера зайнятості, а також нової якості набуває зміст і структура соціально-трудова відносин. Особливого значення тема наукової статті набуває внаслідок збільшення ролі інтелектуального капіталу на виникнення інноваційних форм зайнятості. З урахуванням зазначеного актуальність обраної тематики є доволі важливою для української практики.

II. Постановка проблеми. Науковий інтерес до проблематики утворення інноваційних форм зайнятості та ефективного використання інтелектуального капіталу прикутий як з боку іноземних науковців (Н. Вишневської, Н. Волгіна, Б. Генкіна, І. Заславського та ін.), так і вітчизняних (А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, Л. Шевченко, С. Бандура, В. Онікієнка та ін.). Їй надалі не вщухають дискусії щодо визначення класифікаційних ознак виокремлення форм

і видів інноваційної зайнятості, адже в умовах зміни пріоритетів суспільного розвитку розкривають нові можливості більш повного та результативного використання трудових ресурсів, залучення до праці тих груп населення, для яких традиційні форми зайнятості, доволі тривалий час були неприйнятні або незручні.

III. Результати дослідження. Наукові пошуки вчених останніми роками дещо поглибили уявлення про детермінанти зміни форм зайнятості, проте питання, пов'язані з уточнення та доповнення переліку факторів, що впливають на активізацію населення до інноваційної трудової діяльності все ще залишаються найменш дослідженими.

Право на працю належить до основоположних прав людини. Участь у ринку праці та зайнятість створюють необхідні умови для забезпечення економічного зростання, матеріального добробуту і достатнього життєвого рівня, відкривають широкі можливості соціалізації і належать до основних форм участі в суспільному житті.

Економічна активність та зайнятість забезпечують не лише матеріальний добробут і незалежність, а й можливості соціалізації та задоволення духовних потреб людини. Якщо у традиційних суспільствах лише деякі види занять (військова, державна, церковна служба) давали змогу здобути певне соціальне становище, то нині зайнятість і професійна кар'єра належать до провідних каналів висхідної соціальної мобільності. Участь у ринку праці та

професійно-кваліфікаційний статус на сьогоднішній день великою мірою визначають місце людини у суспільній стратифікації, є системоутворюючими ознаками соціального статусу [4, 119].

Якщо конкурентні переваги у традиційній економіці забезпечував доступ до природних джерел і сировини, зручні транспортні маршрути, місткий ринок, дешева робоча сила, то в економіці знань запорукою успіху стали інновації та підприємництво, які ґрунтуються на знаннях, розвиненій інфраструктурній інформації (Інтернет, бази даних, телекомунікації, мобільний зв'язок). У постіндустріальних країнах основними виробничими ресурсами є знання, інтелект, інноваційно-інформаційні технології, «high tech», які формують рейтинг знаннємісткої економіки. А джерелом економічного зростання стає продукування ідей як конкурентоспроможного товару.

Нині активно розвиваються такі наукомісткі галузі, як біотехнологія, генна інженерія, комп'ютерне програмування тощо. Інтелектуальна економіка стимулює отримання достатньо високих прибутків на малій базі капіталу та кількості працюючих. Слід зазначити, що ринок є «вимірювальним пристроєм» людської праці. Енергія людської праці в кінцевому підсумку знаходить свій вираз у формі числа (вартості товару, ціни товару) в ринковому середовищі. Елементами товарності є не лише матеріальні речі, предмети і послуги, а й результати інтелектуальної праці – ідеї, управлінські рішення, винаходи, сорти рослин тощо. Ось чому в динамічному ринковому середовищі по відношенню до результатів інтелектуальної праці використовують терміни «інтелектуальна власність», «інтелектуальний потенціал», «інтелектуальний капітал», «комерціалізація інтелектуальної власності» тощо [6, 41].

Глибоким є дослідження сутності інтелектуального капіталу О. Бутнік-Сіверського, в роботі якого «інтелектуальний капітал – це один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює, одночасно, властиву лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості. Як економічна категорія «інтелектуальний капітал розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, що під час свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості». Сутність інтелектуального капіталу як економічної категорії визначається як система

відносин різних економічних суб'єктів з приводу раціонального, стійкого його відтворення на основі прогресивного розвитку науки з метою виробництва конкретних товарів, послуг, доходу, підвищення життєвого рівня, рішення проблеми нерівномірності світового й регіонального розвитку на основі персоніфікованих економічних інтересів суб'єктів.

Інтелектуальний капітал є складним системним утворенням, яке можна структурувати за різними критеріями. Це багатоаспектне поняття, яке об'єднує об'єкти інтелектуальної власності, знання, вміння і навички працівників, різноманітні системи, мережі, процедури, які при включенні до господарського обігу приносять дохід. Водночас складові інтелектуального капіталу неоднорідні. Одні з них є породженням людського інтелекту, інші створюють специфічні умови його застосування із метою підвищення конкурентоспроможності компанії. Разом з тим необхідно зазначити, що інтелектуальний капітал не існує поза контекстом, стратегією розвитку організації, оскільки найважливішою конкурентною перевагою є здатність до інновацій та вміння пристосовуватись до умов що швидко змінюються [2, 197].

Інтелектуальному капіталу властивий більш високий рівень розвитку в порівнянні із функціональними формами капіталу, критерієм чого є більш стійкий рівень економічного росту суспільства, ефективності його структур. Інтелектуальний капітал, розвиваючись на основі попередніх форм капіталу, вбирає в себе їхні основні властивості й одночасно має власний зміст. Інтелектуальним капіталом у сучасних умовах можуть володіти люди будь-яких професій, здатні до творчого мислення, тому що їхнім капіталом стає здатність до неординарних вчинків і дій. Але присвятити себе науковій або будь-якій іншій інтелектуальній діяльності вони вирішують тільки тоді, коли вони можуть очікувати від цього вигоди, як грошової, так і морально-психологічної, переважаної вигоди простих носіїв робочої сили.

Для підвищення ефективності професійної підготовки кадрів необхідно забезпечувати орієнтацію усіх ланок відповідної системи на реальну потребу (поточну і перспективну) в робочій силі тієї чи іншої підготовки. Не менш важливим є налагодження моніторингу працевлаштування робочої сили та закріплення на робочому місці, можливостей систематичного

підвищення рівня кваліфікації. Це сприятиме забезпеченню динамізму системи підготовки кадрів, її адаптованості до вимог структурно-технологічних зрушень в економіці, і, в кінцевому рахунку, посилюватиме залежність результатів економічного стимулювання від якості підготовки та сприятиме зниженню нерівності за професіями й сферами діяльності [5, 121].

Збільшення обсягів інвестицій в організацію професійної підготовки, навчання та підвищення кваліфікації персоналу, в профілактичні заходи із забезпечення охорони здоров'я працівників та поліпшення умов їх праці спрямовано на підвищення конкурентоспроможності робочої сили, забезпечення належного рівня доходів. Оскільки поширення інноваційних технологій потребує значних витрат, пов'язаних з систематичним оновленням знань, здобуття формальної освіти та початок трудової діяльності має стати не завершенням процесу освіти, а лише закінченням її первинної стадії і початком більш тривалого процесу набуття професійної кваліфікації та компетентності.

В цілому, існуюча система освіти та підготовки кадрів відзначається повільними темпами адаптації до умов ринкової економіки. Це проявляється, насамперед, через слабкість зв'язків між інтересами навчальних закладів і потребами підприємств; протиріччя між економічними інтересами роботодавців і системою професійно-технічної освіти; відсутність координації діяльності між органами виконавчої влади, спілками роботодавців та освітніми закладами щодо сприяння працевлаштування випускників.

В умовах постіндустріального суспільства впровадження нових технологій входить у суперечність з існуючими традиційними технологіями, широке застосування яких призводить до поступового звуження сфери застосування робочої сили. Досконаліші технології, що потребують високих рівнів кваліфікації та якості праці, створюють сприятливі умови до розширення сфери прикладання праці. За цих умов має відбуватися зростання попиту на висококваліфікованих працівників, які характеризуються наявністю розвинутих новаторських здібностей, сильною мотивацією до підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня, здатністю обслуговувати високотехнологічне виробництво. Розвиток системи професійно-

технічної освіти, безпосередньо пов'язаної з обслуговуванням виробничої сфери, передбачає, перш за все, удосконалення існуючої системи підготовки кадрів з метою наближення їх якісних параметрів робочої сили до потреб сучасного виробництва [1, 37].

До основних напрямів розвитку інноваційних форм зайнятості та удосконалення системи професійного навчання слід віднести:

- необхідність узгодження структури випуску кадрів із вимогами промислового виробництва (з урахуванням структурної перебудови промисловості, впровадження технологічних нововведень та реструктуризації зайнятості з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняного промислового виробництва);
- визначення сфер зайнятості (в т. ч. неформальних), які залучають робочу силу зі сфер традиційного застосування фахівців;
- визначення рівня насиченості працівниками відповідного професійного та кваліфікаційного рівня національного та регіональних ринків праці, для яких традиційно здійснюється підготовка кадрів;
- прийняття рішень про розширення професійного профілю, внесення змін і доповнень у зміст підготовки відповідно до реальних потреб виробництва.

Серед основних напрямів підготовки конкурентоспроможних спеціалістів слід виділяти забезпечення доступності професійної освіти; необхідність переходу від вузької спеціалізації у підготовці спеціалістів до підготовки багатопрофільного спеціаліста, забезпечення універсалізації підготовки; формування нових державних освітніх стандартів, які ґрунтуються на гнучкому змісті освіти та організації навчального процесу.

Реалізація державної політики зайнятості повинна базуватися на удосконаленні нормативно-правової та законодавчої бази державної молодіжної політики з метою сприяння розвитку інноваційних форм зайнятості; забезпечення ефективної фахової підготовки спеціалістів, спрямованих на підвищення рівня підготовки спеціалістів, зростання конкурентоспроможності освітніх послуг; сприяння розвитку молодіжного підприємництва; оптимізації мережі навчальних закладів вищої, професійно-технічної, післядипломної освіти всіх форм власності; здійснення систематичного перегляду та актуалізації переліку профе-

сій, за якими відбувається підготовка кадрів, відповідно до потреб розвитку економіки; удосконалення діючого механізму формування державного замовлення в системі вищої та професійно-технічної освіти для забезпечення можливостей працевлаштування молоді та попередження виникнення значних структурних деформацій у молодіжному сегменті ринку праці; розширення обсягів надання освітніх послуг вищими та професійно-технічними навчальними закладами за одночасного підвищення їх якості [7, 24].

IV. Висновки. Технологічний прогрес, революція в комп'ютерних та інформаційних технологіях, швидкість масштабного розвитку сфери послуг, розповсюдження малого бізнесу потребують працівників, які можуть функціонувати в умовах гнучкого робочого режиму, бути мобільними, здібними та готовими працювати в нестандартних ситуаціях, що часто змінюються, поєднуючи в трудовій діяльності виконавчі та підприємницькі функції.

Інноваційні форми зайнятості є вагомою складовою трансформації трудових відносин. Останнім часом набула поширення дистанційна зайнятість, масштаби і темпи поширення якої, передусім у розвинутих країнах світу, є значними і мають тенденцію до прискореного зростання. Нині консенсусу в розумінні основних рис та ознак дистанційної зайнятості в науковому співтоваристві поки не існує, так само, як не досягнуто згоди з питань, які характеристики має містити це поняття. Форми застосування дистанційної зайнятості надзвичайно різноманітні, а хаотичність і швидкість поширення цього явища тягне за собою появу нових термінів і понять. Найбільш повним вважаємо визначення дистанційної зайнятості, запропоноване відомим українським вченим – економістом А. М. Колотом, який стверджує що саме: «Дистанційна зайнятість – це нестандартна форма зайнятості, яка заснована на гнучких соціально-трудовах відносинах між працівником та роботодавцем і відбувається у віртуальному середовищі з використанням інформаційних та комунікаційних технологій» [3, 82].

Самостійна зайнятість є однією із провідних інноваційних форм зайнятості. Зростання самостійної зайнятості населення, на сучасному етапі розвитку суспільства, є проявом економічних змін. Завдяки такій формі зайнятості населення може швидше реагувати та пристосовуватися до перемін, що відбуваються в період трансформації економіки країни.

Завдяки розвитку самостійної зайнятості, особливо в умовах трансформаційної економіки, створюються додаткові робочі місця для себе, членів сім'ї та інших осіб, з'являється можливість проявити власну ініціативу й отримати доходи. Така форма зайнятості не потребує державних капітальних вкладень, має мобільну організаційну структуру, базується на сильній мотивації праці та орієнтується на потреби споживача й оперативно задовольняє їх.

1. Бобиль В. Розвиток малого та середнього підприємництва як складова соціально-економічної стабільності сучасної України // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 3. – С. 35 – 38.

2. Эдвинсон Л., Мэлоун М. Интеллектуальный капитал: определение истинной стоимости компании // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология. – М., 1999. – С. 434.

3. Колот А. М. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкого розвитку суспільства в умовах глобальних викликів / А. М. Колот // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – Вип. 14. – С. 76–84.

4. Курило І. О. Соціально-економічна структура населення: еволюція, сучасність ,трансформації (монографія). / Відповід. ред. В. С. Стещенко. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2006. – 472 с.

5. Леонтьев Б. Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б. Б. Леонтьев. М. : Издательский центр «Акционер», 2002. – 200 с.

6. Мельник Л. Г. Экономика информации и информационные системы предприятия: учебн. пособ. / Л. Г. Мельник, С. Н. Ильяшенко, В. А. Касьяненко. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2004. – 400 с.

7. Ринок праці та зайнятість населення: проблеми теорії та виклики практики: [монографія] / [ред.-координатор М. В. Туленков]. – К.: ІПК ДСЗУ, 2010. – 363 с.

This paper addresses the problem of effective use of intellectual capital. The author reveals the role of innovative forms of employment in the process.